

CATALUNYA I LA SOCIETAT DE NACIONS

El catalanisme, la Societat de Nacions i les minories nacionals

Albert Balcells

Il·lustració: [Jesús Galdón](#)

Les minories nacionals europees després de 1919

La Societat de Nacions ensopegà inicialment amb tres mancances: la defecció nord-americana, l'exclusió d'Alemanya i l'absència russa. França exigí a Alemanya unes reparacions de guerra inviables; la inflació galopant desestabilitzà la fràgil República de Weimar; els francesos ocuparen el Ruhr entre el 1923 i el 1925, i a Àustria li fou negat el dret d'unir-se a Alemanya després de perdre Hongria i les possessions eslaviques del desaparegut Imperi austrohongarès. Però la Societat de Nacions creà organismes que perduren, com ara l'Organització Internacional del Treball, que intervingué amb èxit en conflictes com el de les illes Aland, entre Finlàndia i Suècia; el repartiment de Silèsia entre Alemanya i Polònia el 1921; la salvaguarda de Bulgària davant Grècia el 1925, i el conflicte entre Bolívia i Paraguai el 1932 i entre el Perú i Colòmbia el 1938.

A Europa, la Societat de Nacions no es podia desentendre de la problemàtica de les minories nacionals si volia impedir una altra guerra. Vuit milions d'alemanys estaven fora de les fronteres de la República de Weimar. Tres milions de magiars havien passat a dependre d'estats veïns. Polònia tenia un 5% d'alemanys, residents de molt antic als

territoris de la nova república. El 28% de la població de la nova Txecoslovàquia estava integrada per alemanys, igual que el 5% de la de Romania, que també incloïa una minoria hongaresa encara més gran. En molts casos, fer coincidir fronteres i ètnies era impossible, perquè aquestes coincidien en el mateix territori, però també perquè les noves fronteres estaven subordinades als interessos de les potències vencedores en dos aspectes: limitar la influència i la força d'Alemanya, i crear, entre aquesta i la Rússia soviètica, una zona prou resistent des del punt de vista estratègic, per tal que França comptés amb nous aliats al voltant d'Alemanya que li permetessin suplir la desapareguda aliança francorussa anterior al 1914.

Calia evitar a l'Europa central i oriental solucions tan brutals com la de l'intercanvi massiu, el 1923, entre Turquia i Grècia d'un milió i mig de grecs anatòlics i mig milió de musulmans residents a Grècia, expulsats, uns i altres, dels seus llocs de naixement, alhora que perdien els seus béns. Era imprescindible garantir uns drets individuals a les minories d'ètnia, llengua i religió, sense arribar a reconèixer el dret col·lectiu a l'autogovern, perquè aquest era considerat un afer intern de cada estat i la Societat de Nacions no qüestionava la sobirania dels estats membres. En cas de reclamació d'una minoria emparada pels tractats, la infracció podia acabar al Tribunal Permanent de Justícia Internacional creat a la Haia el 1921 si l'estat denunciat i trobat culpable presentava recurs. Si hi havia insurrecció armada de la minoria, la Societat de Nacions s'havia de negar a intervenir-hi. En realitat, la protecció de les minories de "raça, llengua i/o religió" negava el dret d'autodeterminació nacional, reduït a simples drets individuals. En cap cas es podia afavorir l'independentisme.

El tractat de juny de 1919 amb la Polònia reunificada i independent serví de model per als altres tractats amb els nous estats d'Europa central i oriental, com Txecoslovàquia, Àustria, Iugoslàvia, Romania, Grècia, Bulgària, Hongria i Turquia, que hagueren d'acceptar també aquest punt als tractats de pau que fixaven els seus límits. I també afectaven Finlàndia, Albània, Letònia, Lituània i l'Iraq.

Una primera apel·lació catalana a la Societat de Nacions fou presentada a la reunió del seu consell a Sant Sebastià el juliol de 1920 i tornà a ser presentada el novembre de 1920 sense cap possibilitat de ser sotmesa a tràmit. La signava el Comitè pro Catalunya de Vicenç A. Ballester, el Centre Nacionalista Català de Nova York i la Ligue Nationale Catalane de París, amb 165 signatures més del catalanisme radical. La demanda de la revisió del Tractat d'Utrecht de 1714 i la independència no permeteren la tramitació d'aquesta demanda. Era la darrera manifestació del wilsonisme, la confiança en què els catorze punts del president Wilson, formulats el 1918, prometien la llibertat dels pobles sotmesos. Una confiança que havia fet que diverses poblacions catalanes donessin el nom del president nord-americà a carrers, places i jardins públics.

Els catorze punts del president Wilson prometien la llibertat dels pobles sotmesos i van generar unes esperances a Catalunya que van portar a diverses poblacions a posar el nom del president nord-americà a carrers, places i jardins públics

França i Itàlia, que tenien minories no reconegudes, i la Gran Bretanya —totes tres membres permanents del consell executiu de la Societat de Nacions, juntament amb el Japó— volien limitar als nous estats la protecció dels drets de les minories nacionals. Espanya, membre temporal del consell, els feia costat per temor que catalans i bascos poguessin apel·lar a la Societat de Nacions. En canvi, els estats sotmesos als tractats, com Polònia, Txecoslovàquia i les noves repúbliques bàltiques, volien generalitzar l'obligació de respectar els drets de les minories a tots els estats membres de la Societat de Nacions, per no trobar-se en inferioritat de condicions. Així, la Societat de Nacions aprovà, el 23 de setembre de 1922, una recomanació a tots els estats membres amb l'objectiu que tinguessin envers les seves minories nacionals la mateixa consideració que havien d'observar els estats sotmesos als tractats. El pas següent, que mai es va arribar a produir, havia de ser convertir la recomanació en obligació.

El catalanisme i els congressos de nacionalitats europees

Al costat, però al marge no sols de la Societat de Nacions, sinó també de la Unió Internacional d'Associacions per a la Societat de Nacions, que hi donava suport, s'organitzaren anualment els congressos de nacionalitats europees a partir de setembre de 1925. El seu secretari fou l'alemany d'Estònia Ewald Ammende (1893-1936). Cal cercar els precedents dels congressos de nacionalitats europees en les comunitats jueves a Europa i en la doctrina de l'autonomia cultural de les nacionalitats com a principi personal, tesi de l'austromarxisme de Karl Renner i Otto Bauer abans de 1914 com a alternativa a la fórmula de la nació estat sobirana.

De seguida, la recomanació aprovada el setembre de 1922 tingué ressò a Catalunya, tot i que no era una minoria nacional, sinó una nacionalitat compacta no reconeguda per l'estat a la qual pertanyia. La Mancomunitat de Catalunya no havia aconseguit el 1919 l'estatut d'autonomia, que havia estat aprovat pel 97% dels ajuntaments, els quals representaven el 98% de la població del Principat. La segona col·laboració ministerial de Cambó l'any 1921 no comportà la més mínima descentralització i entrà en crisi la via gradualista del nacionalisme autonomista de la Lliga Regionalista de Catalunya, que patí l'escissió d'Acció Catalana el juny de 1922.

El setembre de 1922, a l'Ajuntament de Barcelona triomfà una proposta en el sentit de demanar a l'Estat espanyol que seguís aquella recomanació de la Societat de Nacions relativa als drets de les minories nacionals que hauria afavorit l'ús de la llengua catalana als tribunals i a l'escola. El 1923, Jaume Carrera Pujal publicà el llibre *La protecció de les minories nacionals*, on recomanava insistir en la mateixa via, tot i no estar d'acord amb la definició de minoria per la Societat de Nacions i en l'obligació d'adhesió de la minoria a l'estat de què depenia, tal com preceptuava l'organisme.

La situació nacional de Catalunya encara s'agreuà molt més a partir del setembre de 1923 amb la dictadura del general Primo de Rivera. Començà prohibint la bandera i la llengua catalana a les corporacions i a l'ensenyament, tancà centres catalanistes, acomiadà molts professors de les escoles tècniques de la Universitat Industrial i va acabar finalment

suprimint la Mancomunitat de Catalunya el 1925.

En aquest context, el 1924, la directiva d'Acció Catalana proposà als dirigents de la Lliga Regionalista i als nacionalistes republicans catalans la presentació conjunta d'una apel·lació a la Societat de Nacions, atès que aquesta no admetia a l'Europa oriental i central una negació de drets com la que patien els catalans. Els dirigents de la Lliga no s'hi volgueren sumar per les represàlies que podien caure sobre ells, i els republicans catalanistes consideraren que l'apel·lació no tindria força si no la subscrivien tots els partits autonomistes. Finalment, el diputat d'Acció Catalana a la Mancomunitat Manuel Massó i Llorens que estava exiliat a causa d'un procés militar, presentà a Ginebra l'apel·lació catalana a la Societat de Nacions el 4 d'abril de 1924, però el seu secretari general, el britànic James Eric Drummond, respongué que la Societat de Nacions no podia intervenir més que en els casos de minories nacionals emparades pels tractats i aquest no era el cas dels catalans. Peticions semblants de flamencs, alsacians i canadencs francòfons havien arribat en un sentit similar al secretariat de l'organisme.

S'iniciava, malgrat tot, una via paradiplomàtica catalana. Era una alternativa pacífica a la via armada i independentista de Francesc Macià i Estat Català, preparada al mateix temps i frustrada, el novembre de 1926, per la policia francesa a Prats de Molló. Al voltant de la Societat de Nacions actuà Lluís Nicolau d'Olwer, dirigent d'Acció Catalana, i en l'activitat paradiplomàtica destacava Joan Estelrich, mà dreta de Cambó en l'àmbit cultural i director de la Fundació Bernat Metge. Estelrich ja havia advocat per la creació d'una plataforma de propaganda exterior del nacionalisme català, el març de 1920, amb la seva conferència *Per la valoració internacional de Catalunya*, divulgada en fullet. Abans, el 1919, havia creat l'oficina d'Expansió Catalana. Alfons Maseras edità a París, entre 1924 i 1927, *Le Courier Catalan*, de cara a la Federació Regionalista Francesa. Maseras a París i Eugeni Xammar a Berlín eren els dos agents coordinats per Estelrich, amb la intervenció destacada de Nicolau d'Olwer a Ginebra, pensant en la projecció internacional de la causa nacional catalana. Nicolau d'Olwer arribà a defensar la unió europea a la *Revista Jurídica de Catalunya* el 1928, amb el seu assaig *Idees i fets entorn de Paneuropa*, una proposta precursora de l'actual Unió Europea.

A l'assemblea de la Unió Internacional d'Associacions per a la Societat de Nacions, celebrada a Lió el juny de 1924, Nicolau d'Olwer aconseguí, en nom de l'Associació Catalana pro Societat de Nacions, que la qüestió catalana fos inclosa en l'ordre del dia de la següent assemblea, prevista per al setembre de 1924 a Varsòvia. Però allí feu acte de presència l'Associació espanyola, que fou promoguda per Quiñones de León, ambaixador permanent espanyol a París, i no s'aconseguí que la Unió Internacional acordés adreçar-se a la Societat de Nacions per instar el Govern espanyol a l'aplicació a Catalunya dels drets de les minories nacionals. El Govern espanyol clausurà després l'Associació Catalana per a la Societat de Nacions a Barcelona l'abril de 1927.

Al costat, però al marge no sols de la Societat de Nacions sinó també de la Unió Internacional d'Associacions per la Societat de

Nacions, que hi donava suport, s'organitzaren anualment els Congressos de Nacionalitats Europees

Tres anys abans, el setembre de 1924, a Ginebra, Nicolau d'Olwer s'havia posat en contacte amb el secretari dels congressos de nacionalitats europees, Ammende, polític de la minoria germànica a Estònia, que viatjà a Barcelona per entrevistar-se amb polítics catalanistes el juny de 1925. El primer Congrés de Nacionalitats Europees tingué lloc a Ginebra el setembre de 1925, amb cinquanta delegats de trenta-tres minories europees pertanyents a dotze nacionalitats diferents. L'ingrés dels catalans tenia interès per a aquests congressos no només perquè estaven disposats a pagar el mateix que altres comunitats —2.000 francs suïssos, el 15% del pressupost de l'organització de les minories nacionals—, sinó perquè feien de pont entre germànics i eslaus, i alhora perquè desmentia la versió francesa que els congressos de nacionalitats europees eren un simple instrument del pangermanisme i del revisionisme alemany de fronteres, una desqualificació especialment difícil de desmentir fins que Alemanya ingressà a la Societat de Nacions el 1926. L'Estat francès temia l'autonomisme alsaci  i era solidari del colonialisme espanyol al Marroc, que es trobava repartit entre les dues zones de protectorat. La guerra del Rif no acab  fins al 1926 i hi calgué, per posar-hi fi, una coordinació militar francoespanyola.

Els catalans als congressos de nacionalitats europees

La participació catalana tingué lloc al segon Congrés de Nacionalitats Europees, celebrat el 1926. La delegació estigu  formada per Estelrich, Joan Casanovas (futur president del Parlament de Catalunya), Francesc Maspons i Anglase  i Josep Pla. Més tard hi participaren Manuel Serra i Moret, Rafael Campalans, Miquel Vidal i Guardiola i Francesc Tusquets, una representació que anava de la Lliga Regionalista a la Unió Socialista de Catalunya, passant pels republicans catalanistes i Acció Catalana, tal com mostr  Xosé Manoel N n ez Seixas a *Internacionalitzant el nacionalisme. El catalanisme polític i la qüestió de les minories nacionals a Europa (1914-1936)*. El jurista Francesc Maspons i Anglase , que havia portat l'Oficina d'Estudis Jurídics de la Mancomunitat com a defensor del dret civil català, fou elegit vicepresident dels congressos, organització a la qual pertanyien quaranta grups nacionals que sumaven cinquanta milions d'europeus.

Però al marge de les associacions internacionals que pressionaven la Societat de Nacions, els nacionalistes catalans necessitaven que alguna potència els apadrin s i aquesta no podia ser cap altra que Alemanya. Després del Tractat multinacional de Locarno, l'octubre de 1925, de la retirada dels francesos dels territoris alemanys ocupats, i del pla Dawes de préstecs americans que ajudaren a estabilitzar l'economia alemanya, la República de Weimar ingressà a la Societat de Nacions i ocup  el lloc previst per als Estats Units.

La participació en els congressos de nacionalitats europees oblig  els membres de les organitzacions compromeses —Acció Catalana, Lliga Regionalista— a desvincular-se públicament de la temptativa armada d'Estat Català a Prats de Molló el novembre de 1926, que comptava amb la simpatia de grups catalans d'Am rica, els quals desconfiaven de la via

paradiplomàtica a Ginebra.

El moment semblava propici per als catalans perquè a començaments del 1926, l'Espanya de Primo de Rivera abandonà el seu lloc a la Societat de Nacions quan se li negà un lloc permanent al consell executiu. De tota manera, Alemanya no volia enemistar-se amb l'Espanya de Primo de Rivera, arran del conveni comercial aconseguit el 1925, que era molt favorable a la indústria alemanya, tant, que desvetllà sospites d'haver estat subornat el cap de la legació espanyola que el negocià: el flamant vescomte de Cussó.

Espanya tornà a la Societat de Nacions el març de 1928, després d'haver aconseguit, com a compensació, que presidís la comissió de minories nacionals el diplomàtic espanyol Manuel Aguirre de Cárcer, a fi de bloquejar qualsevol demanda catalana. A continuació fracassà la proposta de generalitzar l'obligatorietat dels tractats de minories, una demanda presentada l'any 1929 per estats tan diversos com Polònia, Alemanya i Lituània. Aguirre de Cárcer més tard seria ambaixador a Roma i s'adheriria el juliol de 1936 a l'aixecament militar que desencadenà la Guerra Civil espanyola.

Encara el maig de 1929 tingué lloc un incident que explotaren els catalanistes, aclamant l'excanceller i ministre d'afers exteriors alemany Gustav Stresemann al seu pas per Barcelona, arran de les seves declaracions, camí de Madrid, a un periodista que li preguntà què opinava de la qüestió de les minories. L'estadista alemany respongué que no sabia si el consell executiu de la Societat de Nacions prendria alguna iniciativa a la seva reunió a Madrid, perquè desconeixia l'estat d'ànim del govern espanyol envers catalans i bascos; Primo de Rivera hi respongué amb una nota oficiosa que contrarià vivament Stresemann.

El nacionalisme català no aconseguí una millora en la política de la Societat de Nacions envers les minories nacionals, sinó que Espanya es convertís en un adversari irreductible de la causa d'aquestes minories a Ginebra

El 1929, Estelrich publicà a Barcelona el llibre *La qüestió de les minories nacionals i les vies del dret* i, al mateix temps, aparegué a Lausana i Ginebra *La question des minorités et la Catalogne*, del mateix Estelrich. Maspons i Anglasesell publicà el 1929 *Tornant de Ginebra: impressió sobre la crisi de les llibertats nacionals* i, el 1930, *Punt de vista català sobre el procediment de protecció de les minories nacionals*. El 2016 es reedità un conjunt d'articles seus en el llibre *Els catalans a Ginebra: la reivindicació de Catalunya al món*. Els casos de les minories nacionals eren tan diferents entre si que era difícil adoptar una estratègia comuna.

El balanç de l'actuació catalana en el camp de les minories nacionals no fou positiu. El nacionalisme català no aconseguí una millora en la política de la Societat de Nacions envers les minories nacionals, sinó que Espanya es convertís en un adversari irreductible de la causa d'aquestes a Ginebra.

Els anys trenta

Amb el canvi de règim del 14 d'abril de 1931, la Generalitat de Mació i l'Estatut d'autonomia de 1932, l'activitat paradiplomàtica anterior perdé interès. Els catalans semblaven haver obtingut aquells drets que la Societat de Nacions pretenia garantir a les minories nacionals. Esquerra Republicana de Catalunya considerà que no necessitava una política exterior activa fora de les relacions culturals amb els occitans, i la Lliga desplaçà la seva atenció cap a la seguretat i el desarmament, actuant dins de la Unió Interparlamentària sense diferenciar-se, a l'exterior, de la representació espanyola. Estelrich actuà dins d'aquesta Unió Interparlamentària des del 1931 i en fou membre del consell executiu des del 1935. La Unió Interparlamentària, que actuava en paral·lel a la Societat de Nacions, també tenia la seu a Ginebra, però s'havia fundat molt abans, el 1889. Estelrich també formà part de la delegació espanyola a l'assemblea de la Societat de Nacions el 1935, quan una coalició de centre-dreta governava Espanya, després dels fets del sis d'octubre de 1934, amb l'Estatut d'autonomia suspès i la Lliga formant part del govern tripartit de dreta d'una Generalitat presidida per un governador general designat pel poder central espanyol.

La presència catalana en els congressos de nacionalitats europees només fou mantinguda els anys trenta per Maspons i Anglasesell, col·locat al capdavant d'un grup extraparlamentari i proper a l'independentisme com era el Partit Nacionalista Català, i per Josep Maria Batista i Roca, fundador de l'entitat cívica Palestra com a front nacional català de la joventut, i alhora promotor, el 1933, d'aliances amb nacionalistes bascos i gallecs dins de Galeusca. Batista i Roca va refer la Unió Catalana pro Societat de Nacions i assistí als dos darrers congressos de nacionalitats europees on hi hagué presència catalana: el de setembre de 1935 a Berna, on Batista i Roca denuncià les restriccions imposades a l'autonomia catalana després dels fets del sis d'octubre de 1934, i el de setembre de 1936 a Ginebra, quan ja havia esclatat la Guerra Civil espanyola.

Durant la Segona República, l'actuació dels catalanistes d'esquerra i de dreta dins de la política exterior espanyola tendí a situar-se en l'òrbita francesa i, per tant, allunyada dels congressos de nacionalitats europees. Al marge de la diplomàcia, però en un nivell científic rellevant, no cal oblidar que Nicolau d'Olwer, després de ser ministre d'Economia del primer govern de la República, presidí la Unió Acadèmica Internacional, amb seu a Brussel·les, entre el 1935 i el 1937. A l'onzè Congrés de Nacionalitats Europees, el setembre de 1935, els nacionalistes bascos Jon Andoni Irazusta i José Antonio Aguirre presentaren un pla per captar el suport de Gran Bretanya davant de França.

Ja en la fase final de la Guerra Civil espanyola, Batista i Roca actuà com a enviat secret del president Companys davant del Foreign Office, al costat del nacionalista basc José Ignacio de Lizaso. L'objectiu era aconseguir una mediació anglofrancesa per a un armistici que posés fi a la guerra, però amb garanties per a les autonomies catalana i basca, aquesta darrera ja desapareguda en aquell moment. Marià Rubió i Tudurí tingué uns contactes semblants a París. Aquests intents d'armistici, a més ser titllats de derrotistes, eren desacreditats amb el rumor que pretenien una pau catalana per separat amb el general

Franco, cosa inversemblant, com mostrava la derogació de l'Estatut català el 5 d'abril de 1938 per part del general. Tot plegat no permetia tenir esperances en un desenllaç com aquell. Ni Berlín ni Roma eren proclius a frenar els enemics de la República després que les tropes de Franco deixaren Catalunya aïllada per terra de la resta de l'Espanya republicana i amb el Govern de la República situat a Barcelona. París no estava disposat a intervenir i convertir Catalunya en un protectorat francès. El cap del Govern, Juan Negrín, amb el suport de comunistes i anarquistes, sostenia una línia irreductible, plasmada en la batalla de l'Ebre, una darrera ofensiva republicana que va ser aturada per l'enemic i on s'esgotaren les darreres reserves humanes i materials de Catalunya.

En el marc internacional, els congressos de nacionalitats europees havien de seguir la mateixa sort de la Societat de Nacions, enfrontada a conflictes que la depassaven. La Societat de Nacions no pogué impedir la invasió japonesa de la Manxúria (Xina) el 1931. L'Alemanya de Hitler abandonà l'organisme el 1933, igual que el Japó expansionista. La Itàlia de Mussolini feu el mateix el 1936 arran de la condemna a la invasió d'Abissínia. No es pogué evitar la persecució dels jueus a Alemanya. Al mateix temps, la influència nazi va créixer als congressos de nacionalitats europees amb el baltoalemany Werner Hasselblatt, successor d'Ammande, mort l'abril del 1936, cosa que restà legitimitat a l'organització de les minories. Val la pena remarcar que, malgrat tot, els congressos de nacionalitats europees foren el precedent de la Unió Federal de Nacionalitats Europees, fundada el 1949 juntament amb el Consell d'Europa, primer promotor de la posterior Unió Europea.

La tardor de 1936, Estelrich, seguint Cambó, havia optat pel suport als denominats "nacionals" a la Guerra Civil espanyola com a mal menor. La propaganda de l'oficina d'Estelrich a París contra l'Espanya republicana exigia oblidar temporalment la causa nacional catalana, en espera que, després de la Guerra Civil, el catalanisme de dreta, a canvi de la seva col·laboració, aconseguiria salvar uns mínims del naufragi, una esperança que es manifestaria il·lusòria davant la implacable repressió dels signes d'identitat col·lectiva catalana a partir de 1939. Estelrich acabaria sent nomenat delegat de l'Estat espanyol a la UNESCO el 1953, quan aquest aconseguí incorporar-se a les organitzacions internacionals després d'haver-se trobat aïllat com a antic amic dels règims feixistes derrotats.

A l'Europa d'entreguerres, la qüestió de les minories nacionals no fou un problema menor, atès que Hitler l'utilitzà per desencadenar la Segona Guerra Mundial el 1939 i, sis anys més tard, tindria lloc a l'Europa oriental, com a represàlia, l'expulsió de dotze milions d'alemanys, amb mig milió de morts civils durant aquell tràgic èxode.

BIBLIOGRAFIA

- Albert Balcells. "La Conferència de Pau de París (1919), Catalunya i la Societat de Nacions". *Catalunya i els tractats internacionals*. Barcelona: Eurocongrés 2000, 2003.

- Jaume Carrera Pujal. *La protecció de les minories nacionals*. Barcelona, Catalana, 1923.
- Joan Estelrich. *Dietaris* (a cura de Manuel Jorba). Barcelona: Quaderns Crema, 2012.
- José Manuel García Izquierdo. *Francesc Maspons i Anglasesell. Polític, jurista, periodista (1872-1966)* (tesi doctoral). Barcelona: Universitat Ramon Llull, 2016.
- Gregori Mir. *Aturar la guerra. Les gestions secretes de Lluís Companys davant el govern britànic*. Barcelona, Proa, 2006.
- Albert Balcells. “ La Conferència de Pau de París (1919), Catalunya i la Societat de Nacions”. *Catalunya i els tractats internacionals*. Eurocongrés 2000, Barcelona, 2003.
- Gregori Mir. *Aturar la guerra. Les gestions secretes de Lluís Companys davant el Govern Britànic*. Proa, Barcelona, 2006.
- Lluís Nicolau d'Olwer. *Democràcia contra dictadura. Escrits polítics, 1915-1960* (recull i introducció d'Albert Balcells). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2007.
- Xosé Manoel Núñez Seixas. *Internacionalitzant el nacionalisme. El catalanisme polític i la qüestió de les minories nacionals a Europa (1914-1936)*. Catarroja; València: Afers; Universitat de València, 2010.
- Borja de Riquer. “ Joan Estelrich, de representant catalanista als Congressos de Nacionalitats Europees a delegat franquista a la UNESCO”. *L'Avenç* núm. 368, 2010.

- Joan Estelrich. *Dietaris*. A cura de Manuel Jorba. Quaderns Crema, Barcelona, 2012.
- Josep Serrano Daura (coord.) *Francesc Maspons i Anglasell (1872- 1966): homenatge, actes de la jornada d'estudi* de la Societat Catalana d'Estudis Jurídics. Barcelona, 2016.
- José Manuel García Izquierdo. *Francesc Maspons i Anglasell, polític, jurista i periodista*. Tesis doctoral a la Universitat Ramon Llull, 2016.
- Artur Perucho, *Catalunya sota la dictadura: dades per a la història* (introducció i edició de Josep Palomero). Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2018 (primera edició: Badalona, Proa, 1930).
- Frederic Porta Capdevila. *Josep Maria Batista i Roca (1895-1978). Biografia del primer intel·lectual independentista* (tesi doctoral). Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, 2021.
- Borja de Riquer. "Joan Estelrich. De representant catalanista als congressos de nacionalitats europees a delegat franquista a la UNESCO". *L'Avenç*, núm. 368, 2011.

Albert Balcells

Albert Balcells és catedràtic emèrit d'Història a la Universitat Autònoma de Barcelona i membre numerari de l'Institut d'Estudis Catalans. Durant la seva llarga trajectòria, s'ha centrat en la lluita de classes, les relacions entre catalanisme i obrerisme, el pensament polític, les institucions d'alta cultura i la memòria històrica a la Catalunya del segle XX. Doctor en Història per la Universitat de Barcelona, va ser professor a la Universitat Autònoma de Barcelona des de l'any 1970. També va ser president de la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans des del 1998 fins al 2006. Anteriorment havia sigut vicedegà del Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en Ciències de Catalunya (1980-1987) i vicepresident primer de l'Ateneu Barcelonès (2003-2007). Va ser guardonat amb el premi Ramon Fuster (1992) i el premi d'assaig Carles Rahola (2007). L'any 1995, va rebre la Creu de Sant Jordi. Entre les seves últimes publicacions destaquen les obres *Llocs de memòria dels catalans* (2008), *El pistolerisme, Barcelona 1917-1923* (2009) o *El projecte d'autonomia de la Mancomunitat de Catalunya del 1919 i el seu context històric* (2010). És editor i coredactor dels llibres col·lectius *Puig i Cadafalch i la Catalunya contemporània* (2003), *Història de la Historiografia catalana* (2004), *Els Països Catalans i Europa durant els darrers cent anys* (2009). També ha compilat i ha editat els articles de Lluís Nicolau d'Olwer a *Democràcia contra dictadura. Escrits polítics, 1915-1960* (2007).